

Օհան րէիզ

Եանկըն վար Դադալասա՝ (Կրա՛կ կայ Դադալա) :

Այս վրդովիչ աղաղակը կ'արձակէին, 1853 յուլիս 9ին, Ստամբուլի ինն թաղերէն մէկուն՝ Սամաթիայի գիշերապահները : Այս ճիշդ, քաղաքին ու արուարձաններուն բոլոր պէ/նիսե-րուն կողմէ միեւնոյն ժամուն կրկնուելով եւ այն երկաթածայր լախտերուն հարուածներովը շեշտուելով՝ զորս կը բաղիւնին սալարկին, ըն-դոստ արթնցուցած էր փողոցներու շուները, որոնց տխուր ուռնուհները ստկուած կ'ազդէին ընակիչներու սրտին : Աստուք, Կոստանդնուպու-սոյ ամենէն աւելի տօթագին ամիսին տաքու-թենէն թիմած, դանդաղորէն վեր կ'առնէին պատուհանին վարագոյրին մէկ ծայրը, հորիզո-նին վրայ կարմուրթեան քաջակայտ թենէն կը ստուգէին թէ հրդեհը շատ հեռու էր իրենց բնակարաններէն, եւ անկողին կը վերադառնա-յին՝ իսկոյն խոր քուռի մէջ թաղուելու համար :

Միայն ջրհանկիրներուն ներքին չ'էր քնա-նալ, այն հռչակաւոր թուղուպաւ/ններուն որոնց պաշտօնն էր բոցերէն ազատել օսմանեան ոստանն ու շրջակայները, երբ Ձէշէնէի Հուն-գարացին դեռ հոն կազմակերպած չ'էր եւրո-պական զրոյթեամբ ջրհանկիրներու գունդեր : Եանկըն Բէշօղլիի մէկ պահակէն լուր առ-նելով, Օհան Բէիզ, Սամաթիայի հայ եկեղե-ցոյ ջրհանկիրներուն պետը, ոտքի ելած էր ար-դէն : Զայն սուաւ իր մարդերուն, որոնք կոճոյի պէս կը քնանային իրենց առօրեայ տաժան աշ-խատանքէն յետոյ — զի այս կամաւոր ջրհան-կիրները ըստնակիր, նաւավար, ձկնորս կամ արհեստաւոր էին —, եւ անոնց ծանոյց հրու-դեհը :

« Նորէն հրդեհ, գոյեց խուժիւն կրսերա-գոյն անդամը, քունին խանգարուելէն զայրա-ցած : Մեր ճակատագի՛րն է ուրեմն որ հանգըս-տութեան երես չը տեսնենք : Երեք օր առաջ, կրակին դէմ կուռեցանք. Ստամբուլի յունական թաղին՝ Ֆէշէրի մէջ, Այսմ ալ պիտի վազենք

Դադալա՛, Բերայի յունական թաղը, նախորդ հրդեհէն հաղիւ յոգնութիւն առած եւ մեր հոն ստացած վերքերէն դեռ չը բշխուած : Միթէ արդա՛ր է որ գլուխնիս կոտորենք սա Յոյներուն համար : Հրդեհներուն կէսը առաջ կու գայ իրենց այն սովորութենէն որ կը պահանջէ կան-թեղ մը վառել իրենց ննջասենեակի պատկերին առջեւ . մուկերը օգուտ կը քաղեն անոնց քու-նէն՝ դուրս քաշելու համար պատրոյգը, որ, վար ինչալով, կը բռնկցունէ անկողինը կամ վարագոյրները :

— Հերթ՛ք է, հերթ՛ք, կը պատասխանէ Օհան Բէիզը, երիտասարդ ջրհանկիրին զուովը յոյնով : Փրօնեք այդ բոլոր պատմութիւնները : Ինչհասի մը գործած մէկ անխոհեմութեանը հա-մար, չ'ենք կարօղ երես դարձունել այն ան-մեղներէն որոց կործանում կը սպառնայ պա-տուհասը : Աղքատները անձկագին կը սպասեն այն ջրհանկիրներուն որոնք բոցերէն պիտի ազատեն իրենց ընտանիքներուն բոյնը : Անոնք զրկաբաց պիտի ընդունին մեզ, իբր փրկութեան հրեշտակներ, կրնա՛նք իրենց զլանալ մեր օգ-նութիւնը, առարկելով թէ պէտք ունինք քնա-նալու : Օ՛հ ուրեմն : Շո՛ւտ հագուեցէք, եւ ձամբա՛յ ելլենք : Մենք հասարակ ջրհանկիրներ չ'ենք . գոութիւն Աստուծոյ, հայ եկեղեցոյ ջրհանկիրներն ենք մենք : »

Ընտրի որդիները պէտք կը զգան ազնիւ գա-ղափարի մը յարելու : Ան փարսի տեղ կը ծա-ռայէ անոնց՝ կեսնքի խաւարին մէջ, կ'սրբա-ցունէ՛ զանոնք եւ կը բարոյականէ անոնց գոր-ծերը : Իր տգիտութեանն ու աննշանութեանը հակառակ, Օհան Բէիզը այդպիսի հոգի մը կը կրէր : Հայ եկեղեցոյ համառ ջրհանկիր, իրեն այնպէս կը թուէր թէ եկեղեցական դասին կը պատկանէր : Ուղղութիւն ու զթութիւն կը քա-րոզէր, իբր թէ միսինար մ'եղած ըլլար : Իր գործերը կը համաձայնեցունէր ամենախիստ ար-դարութեան մը սկզբունքներուն, եւ կը պա-հանջէր որ իր ստորադասեալներն ալ նոյն ըն-թացքին հետեւէին : Աստուք կը պաշտէին՝ զինքը, միանգամայն իրմէ պատկաւելով :

« Անհար է քեզ դէմ խօսիլ, պատասխանեց դեռահաս ջրհանկիրը, Օհան Բէիզի փառաբերէն կախուղղած : Այնքան անուշ լեզու մ'ունիս որ — ինչպէս կ'ըսեն — օճը պատին ծակէն գուրս

կը հանէ : Պիտի վազենք ո՛ր որ ուզես : »

Ջրհանկիրները մէկ ակնթարթի մէջ հազան իրենց կարճ եւ ուռուցիկ տափասները , որոնք մէջքին վրայ կ'ամրանային պղինձէ ծանր ճարմանից կրօղ կաշիէ գոտիով , եւ իրենց կոտ չուխայէ բաճկոնները , կուրծքին վրայ լայնարաց : Այս էր իրենց կրօճ բոլոր հագուստը կրակի երթալու համար , ամռան ձմեռ , արեւի տապին կամ անձրեւին ու ձիւնին տակ :

Նետուեցան ջրհանին ու գործիքներուն վըրայ : Պահ մ'առաջ բողբոջ երիտասարդը , որ խուճիկն պօրուճին էր , բռնեց ջրհանին տէգը եւ թափորին գլուխն անցաւ : Զորս ջրհանկիրներ իրենց ուռեւուն վրայ բարձրացուցին ջրհանը , կարմիր ներկուած ու ծաղկաձեւ զարդե֊
փով պնտուած : Ուրիշներ ուսնդանութ կախեցին բոլորուած կաշիէ խողովակները : Մի քանիսն լատեցին թուղթէ լապտերներ , յոյն նւարալճաճառէն գնուած 'զոր ստիպեցին խախտել բանալ :

Ճամայ ելլելու պահուն, Օհան Րէիզ խախտանց իր մարդերը , եւ իր ստեղծարարն ձայնով արձակեց կրակի զացող Կոտանդնուպոլսոյ հայ եկեղեցիներու ջրհանկիրներուն սովորական աղաղակը .

Էրեւնի ֆիլիսէի , պապահ (Ահա՛ հայ եկեղեցոյ ջրհանկիրները) :

Այս քաջերը արշաւաքայլ անցան այն անջրպետէն որ Սամաթիան Ոսկեղջիւրի փոխելէն կը դատէ : Գլխաբաց էին , մերկ ոտքով ու սըրունքով , եւ հովին կուտային իրենց ծառան ու թաւ կուրծքը , աշխատանքէն պնդաբաժնու արեւէն սեւցած : Գամիին մղումին ասակ , մօմին պատրոյգը մերթ կը բռնկուէին թուղթէ լապտերներին մին . անոնք ուրիշ մը կը վառէին , եւ կը շարունակէին իրենց հերարձակ արշաւը , թափառական շուններ անոնց ետեւէն կը վազէին ասէպ , այլ ուժեղ կեցեր կ'ընդունէին եւ կը փայտէին ոռնաձայն : Պարսիկ իշավարներ ու համազգային բախտախնդիրներ կը հետեւէին թափորին , բոցճարակ սունները թալլելու կամ իրենց ինչքերը փակցուածները կողոպտելու յուսով : Օհան Րէիզ կ'ատէր այս աւազակները , այլ զիտէր թէ անոնք , յոգնութեան չը դիմանալով , քիչ աստեղն պիտի ստիպուէին զատուել խուճիկն եւ գուցէ կէս ճամբան մնալ :

Ջրհանկիրները կարճ միջոցի մէջ հասան Ուն-Գաբանի հին կամուրջը , Ոսկեղջիւրի վրայ : Այն աղակալոյ ու խալաթաղտ խուճանը որ կամուրջէն կ'անցնէր երթալ կրակը տեսնելու համար , հասցնեալ քաշուեցաւ փայտորմներուն կողմը , գիտնալով թէ թուրքականները արտօնուած էին անպատիժ կերպով ոռնախոյ ընել իրենց արշաւին արդեւեք եղողները : Գաւթամուպոլի նահանգէն նոր եկած թուրք գիւղացի մը , որ ժողովուրդին կը հետեւէր մեքենայէս , հետաքրքուեցաւ հարցնել ջրհանկիրներուն թէ ուր էր կրակը : Այնպիսի անպարկեշտ պատասխան մ'առաւ որ ներքի չ'է յիշատակել :

« Զը գիտե՞ս օւրնմն թէ , Նկատել տուաւ իրեն ուրիշ թուրք մը , երբէք պէտք չ'է ջրհանկիրներուն հարցնել թէ կրակն ուր է : Պատասխան անեալու համար ինձ պէս ընելու է : »

Եւ գոչեց խուճիկն .

« Ուղի՛ւր օյա (Բարբ՛ յաջողութիւն) :

— Ելիպլա՛ն (Շնորհակալութիւն) , պատասխանեցին ջրհանկիրները , կրակը Դազա՛վա է : »

Ջրհանը կրօղ չորս թուրքականներուն յաջողեցին ուրիշ երկու զուգիր , ամեն ջրհանկիր ունենալով հասակակից ընկեր մը , որ կը նշանակուի անապէս եւ կը կոչուի « ուսընկեր » (օսնըզսա) : Եւ թափօրը կամուրջէն անցաւ մորթիկի պէս :

Գաւթամուպոլի գեղջուկը , որ ապշած մնացած էր , կը հարցնէ իր խօսակցին թէ ով էին այդ քաջերը :

« Սամաթիայի Սուլու-Մանաստքիի հայ ջրհանկիրներն են , չը գիտե՞ս , կը պատասխանէ այս վերջինը : Թէեւ կեալուր , շատ կործնէն : Մենք , Պոլսեցի թուրքերն , որ կը ճանչնանք այս Հայերը , սովորութիւն ունինք ըսել թէ եթէ օր մը հայ ազգը յաջողի թագաւորութիւն հաստատել , Սամաթիայի Հայերուն կորովին պիտի պարտի 'գալն : »

Ոստանի մէջ ապրող Թուրքերն այսպիսի առած մ'ունէին արդարեւ : 1896ի դէպքերը մասամբ արդարացուցին 'զայն , քանի որ , մինչ յանդուգն հայ յեղափոխականներ Օսմանեան Դրամատունը կը գրաւէին յանկարծ , Սամաթիա Ստամպուլի միակ թաղը եղաւ ուր Հայերը կատաղի դիմադրութիւն մ'ըրին թուրք զօրքին :

Սամաթիայի խումբը քիչ ատենէն հասաւ Դազալլա, ուր մօտակայ արուարձաններուն խումբերը արդէն ծանուցած էին իրենց ներկայութիւնը։ Արկածին տեղը հասնելուն, Օհան Ռէիզ, իր կարգին, արձակեց աւանդական ազազակը։ Էյւմէնի բիթիսիի, պապան՝ Անմիջապէս շրջապատեցաւ հարուստ Յոյներէ, որոնք հինգ, տաս կամ քսան օսմանեան ոսկի կ'առաջարկէին իրեն իթէ հաւանէք միայն իրենց տուները պաշտպանել։

« Գուց հարուստ էք, պատասխանեց, եւ կրնաք նորէն շինել ձեր տուները։ Հայ եկեղեցւոր ջրհանկիրները արգաւաններուն օգնելու համար միայն եկած են հոս։ »

Եւ հրամայեց իր մարդերուն որ մօտակայ հողի մը մէջ ընկղմեն խողովակները եւ իրենց ջրհանին ցալտու մը կեդրոնացունեն այն ողորմինի տնակներուն վրայ՝ զորս կրակը կը սպառնար աւելի։

Երբ այս ջրհանկիրները թափանցէին ընտանիներէն լքուած տան մը մէջ, Օհան Ռէիզ արտօնութիւն է՛ր տար որ թալէին զայն։ Ոչ ստակի պիտի դպչէին, ոչ թանկագին իրերու, ոչ կահեղէնի։ Միայն անուշի ամանները պարպելու թողնուութիւն կ'ընէր, գիտնալով թէ այդ մեծ երախայները առաջի խնդր էին։

Հրդեհ վերջապէս զսպուեցաւ։ Հայերու, Յոյներու եւ Թուրքերու ջրհաններուն միացեալ ճիգերով — Կոստանդնուպոլսոյ Հրեայները այն ատենները բաւական արի չ'էին սեպուեր ջրհանկիրներ արտադրելու համար։ Թուրքուպաճիկներ, ժողովուրդին ջրմ շնորհաւորութիւններն ստացած, յաջողօրէն Դազալլայէն կը մեկնէին իրենց ուրոյն թաղերը վերադառնալու համար։

Օհան Ռէիզ ամենէն աւելի նշանաւոր հանգիստացած ըլլալով իր քաջութեամբն ու մարդասիրութեամբը, նախանձը չարժեց Գարա Օսմանին, Աք-Սարայ թաղի թուրք ջրհանկիրներու պետին Օսմանցի մը րայայի մը գերազանցութեանը չ'է կարող հանդուրժել երբէք, ինչ ճիշդի մէջ ալ ըլլայ։

Գարա Օսման, կորովի ըմբիշ մը, կը մօտենայ ուրեմն Օհան Ռէիզին եւ խիստ ձայնով կ'ըսէ՝ անոր բազմակները սեղմելով։

« Լսեցի թէ դարձին ես։ Կը տեսնեմ որ

պողպատէ զնդերներ ունիս, Կ'ուզեմ հետդ չափուիլ առաջին անգամ որ իրարու պատահինք, գիտնա՞նք եմ այսօր։ »

— Ես երբէք չ'եմ յոգնիր, կը պատասխանէ Հայը։ Գու տրամադրութեանդ տակ պիտի ըլլամ երբ որ ուզես։ »

Երկու պետերուն ու երկու խումբերուն միջեւ սպառնայից ակնարկներ կը փոխանակուէին։ Մենամարտը հրատարակուած էր։

Ինչպէս ամեն հրդեհի յաջորդօրէն, ջրհանկիրները իրենց թաղերուն արհարանները կ'երթան, որորեւով իրենց բազմակներն՝ աղեղանածու քողերով, եւ կը պատմեն դէպքին մանրամասնութիւնները։ Կը ճառեն հասարակութեան մ'առջեւ որ կը հիանայ իրենց վրայ։ Անոնցմէ ոմանք կը շրջին թեւակապ, ոմանք ալ կը կազան։ Այդ բարեմիտ աղայներուն չիքն է այս։ Ամեն կողմէ կը լսեն սա բառերը. Կեչի՛ն՝ ջրա (Արագ ապաքինու՛ւ)։ Գոհ են, էյվալլաի կը պատասխանեն եւ կը պատմեն թէ իրենց բազուկը դանակի հարուած մը ստացած է կամ թէ կրակէն կարմրած գամ մը ծակած է իրենց բուրդի ոտքը։

Օհան Ռէիզ ու Գարա Օսման չը պիտի ուշանային իրարու պատահելու։ Սեպտեմբեր կը մօտենայ, ամիս մը որ մասնաւորապէս ճոխ էր հրդեհի կողմէ՝ փայտաշէն քաղաք մը համար, ինչպէս էր Կոստանդնուպոլսոյ զեռ հազիւ քառասուն տարի առաջ։ Այս այն ամիսն է ուր կը հասնի պատմիւմանը, եւ, ամեն տուն, տեղաւորները ամեն օր անոր շիրտերը կը տապկեն ձէթի մէջ, մացառի կամ տաշեղի կրակի մը վրայ որ դիւրաւ կը հաղորդուի ջրվակայ իրերու։

Սեպտեմբեր 21-ը գիշերը, պեմաններ ծանուցին թէ հրդեհ ծագած էր Գալիօնու-Գուլլուզ, Բերայի մէկ թաղն ուր Ենիէրիները կրթմն պահականոց մը հաստատած էին թրքական գալիոններու նաւաղներուն համար։ Հովը բռն էր, եւ հարկուրուր տնակներ այրեցան լուցկիի տուփերու պէս։ Քրիստոնեայ եւ մասնատական ջրհանկիրները վերջապէս կրակը մարեցին, հնուցէն ժայթքուած առաջէկ գամերու եւ բոցաւառ բեկորներու տարափի մը տակ կանգնելով աներկելի։ Օհան Ռէիզ մեկնելու նշանը տուաւ իր մարդերուն, Ուն-Գաբանի կամուրջին վրայ,

իրենց ետեւէն հասան Գարա Օսմանի ընկերները, որոնց խնդ վազքն ու վայրենի ճիչերը բարբարոսաց արշաւանքի մը կատարեալ պատկերը կ'ընծայէին: Հայերը վար նետեցին իրենց ջրհանը եւ քաշեցին իրենց կաշիէ գօտիները: Թուրքերն ալ նոյն բանն ըրին:

Այն ատեն հոմերական կռիւ մը տեղի ունեցաւ ինն կամուրջին վրայ, որ մը ճոնչեր մարտիկներուն տաքին տակ: Գիրկընդլաւն սգորում մը պայթեցաւ երկու խումբերու միջեւ որոնց ամեն մէկը յետունի մօտ կտորիճներէ բազկացած էր: Գօտիներուն կուռ ճարմանքները քիթեր կը փչէին, ծնօտներ կը ջախջախէին կամ գանկեր կը խորտակէին: Թուրքերը, յաղթուած, կը քաշէին իրենց գանակները եւ կը ջանային ձգիրներ պաշտպանել:

Մարտիկները կանգ կ'առնուն յանկարծ: Կը տեսնեն թէ երկու պետերը կոտի բռնուած էին: Օհան Րէիզ ու Գարա Օսման կը ճօճէին իրենց գօտիները, մահ սպառնալով իրարու: Մի քանի հարուած տալէ ետ ասանալէ յետոյ, Սամաթիայի ջրհանիկներուն պետը իր դարբինի կորովի բազուկը կը վերցունէ եւ գօտին ստիպն գանկին վրայ կ'իջեցունէ ու զգին: Սա մէկդի կը դարձունէ զլուխը, ճարմանդին բազխումն խուսափելու համար. այլ կ'ընդունի սոսկալի հարուածը ձախ ականջին ետեւ, եւ կոյտի մը պէս կը թաւալի: Մեռած էր:

Իր ընկերները կը տանին դիակը, որ նոյն օրն իսկ կը թաղուի: Գալով մարդասպանին, կ'երթայ ստիկանութեան կը յանձնուի եւ բանտ կը նետուի:

Գարա Օսմանի սպանման լուրը կը զայրացունէ մահմետականները եւ սարսափ կ'ազդէ քրիստոնեայներուն:

Սամաթիայի հայ երեւելիները կը ջանան գատին կաշառել, Թուրք սափրիչի մը միջոցաւ որ իր մտերիմն էր, մետաքսէ թանկագին գորգ մը կը նուիրեն անոր, եւ յանձն կ'առնուն յետեւն օսմանեան սոսկ վճարել եթէ յաջողէր գոհին մօրմէն խոստում առնել որ հայ հասարակութեան կողմէ պրոտեկթը հարիւր ոսկիի տուգանքով մը շատանար: Գատին կը խոստանայ կարելին ընել, եւ Հայերուն խրատ կուտայ որ Գարա Օսմանի մօրը զրկեն մարդասպանին մայ-

րը, որպէս զի ջանայ ողորդել 'զայն իր պաղատանքներով:

Օհան Րէիզի մայրը սեւ հագուստները կը հագնի եւ Աք-Սարայ թաղը կ'երթայ: Կը մտնէ Նշիլ-Թուլումպա փողոցը եւ խրճիթի մը դուռը կը զարնէ, սիրտը յուզմունքով փոթորկած:

« Ո՛վ ես, կը հարցնէ պառաւ մը՝ աչքերը արցունքէ ուռած ու կարմրած: Ի՞նչ կ'ուզես ինէ »

Հայուհին սնոր օտքը կը նետուի եւ կ'ըսէ հեծեծալին.

« Մայր մ'եմ ես, քեզ չափ դժբախտ: Իմ զաւակս դիպուածով սպանեք է քու զաւակդ: Գիթա մեզ, եւ մի՛ պահանջեր իր զլուխը: Ընդունէ հարիւր ոսկիի տուգանք մը, մեր յաւիտենական երախտագիտութեանը հետ:

— Դուռն զաւկին դարձին մայրն ես, եւ կը յանդգնես տունս ո՛րք կ'ոյնել: Դո՛ւրս կորսուէ, կեսավուր չուռն եթէ ծեր ու տկար չ'ըլլայի, ճիշդ պիտի նետուէի եւ կոկորդիլ երկու մատուղի պիտի ճզմէ:

— Գիթիթի՛ն, ի սէ՛ր Ալլահի:

— Դո՛ւրս կորսուէ, Սատանի՛ ձագ: »

Եւ, մոլեգին, կից մը տալով վառեց արտատաթոյ մայրը:

Գատը յաջողք օրը տեղի պիտի ունենար: Մայրական սէրէն մղուած, Հայուհին կը քաշկըռտուի կ'երթայ մինչեւ դատարանին դուռը, աւելի մեռած քան կենդանի: Երբ զոհին մայրը կը հասնի, անոր օտքը կը նետուի ան եւ աղէկէզ ճիւ մը կ'արձակէ:

« Գիթիթի՛ն, Շնո՛ր, Բատիշահի՛ն արեւուն:

— Ի՛նչ, կը պատասխանէ արճամարտու թրբունին, զո՛ւն ես նորէն, կեսավուր չուռն: »

Կը թքնէ վրան եւ յատարանին սեւին կ'անցնի թիթիւնոտն, իր ատելութեամբը երիտասարդացած:

Գատին կը սպասէր անոր, խոստացուած կաշառքը շահելու անհամբեր:

« Տիկին, կ'ըսէ անոր, զաւկիդ սպանին սայրը յանձն կ'առնու. հարիւր ոսկիի տուգանք մը վճարել քեզ՝ եթէ հրաժարիս Օհան Րէիզի զլուխը պահանջելէ: Շէրիի սրբազան օրէնքին համեմատ, կատարելագէս ազատ ես այդ առա-

ջարկն ընդունելու : Ո՛հիրը կանխամտածուած չ'էր . պարզապէս արդիւնք է դիպուածի , ճակատագրի : Ի՞նչ է որոշումը :

— Էփեհեսիւ , կը պատասխանէ Թրքունին նուրբ այլ վճռական ձայնով , ֆանրմա ֆան իւսեհրիմ (Տէր , արեւնիս տեղ արեւն կ'ուզեմ) :

— Տիկին , սնրագործը երթոտասարդ է . մայր ունի , Գթա անոնց , եւ ընդունէ տուգանք :

— Էփեհեսիւ , ֆանրմա ֆան իւսեհրիմ :

— Տիկին , դուն ազգատ ես , մէկ ստակ չ'ունիս : Հարիւր ոսկին մեծկակ գումար մ'է : Ընդունէ , եւ Ալլահին յանձնէ յանցաւորը պատուանելու գործը , վերին գատատառնին օրը :

— Էփեհեսիւ , ֆանրմա ֆան իւսեհրիմ : »

Մօրը յամառութիւնը ի դերեւ հանած էր գատաւորին ճարտարութիւնը : Սա մահուան վճիռն արտասանեց , քիթին տակէն մոմաւումով .

« Անպիտան կ'ընի , յիսուն ոսկիս գողցաւ »

Կիբը միկնեցաւ դատարանէն , ժպիտ մը չուրթերուն վրայ . իր առաջին ժպիտը սիրելի զակին մահէն ի վեր :

Օհան Բէիք անհոգութեամբ իմացաւ իր գատապարտութեան լուրը , եւ բանտապետին յայտնեց թէ պատրաստ էր մննել , Այս վերջինը բարե ծերուկ մ'էր , թէեւ նախկին Նիշլէիքի :

« Որդեակ , ըսաւ անոր , կը դժբաժն երիտասարդութեանդ եւ կը հիւսնամ արտթխեալ վրայ : Գարա Օսման ազդեցիկ բարեկամներ ունի , եւ ոչ մէկ քրիստոնեայ պիտի կարենայ քեզ ազատել : Փրկութեան մէկ միջոց միայն կը մնայ քեզ . Ընդունէ մահմետական կոծը , եւ կը թողում որ փախչիս բանտէն : »

— Շնորհակալ եմ հոգածութեանդ , կը պատասխանէ քրիստոնեայն . Այլ չ'եմ կարող ընդունիլ առաջարկդ , քանի որ հայ եկեղեցոյ ջրհանկիրն եմ ես : »

Մին այն բազմաթիւ Հայերէն որոց բարեբրած էր գատապարտեալը , միջոցը գտաւ իրեն հետ տեսակցելու : Ննիճէի ծախստոն նուիրեց անոր եւ , ծեր բանտապետին առաջարկը լսելով , ջերմօրէն յորդորեց իր բարեկամը որ ընդունի 'զայն , իր կեանքն ազատելու համար :

« Գարգապէս կեղծիք մը պիտի ըլլայ այդ , ըսաւ անոր , պատերազմական հնարք մը : Ձեւակերպութիւնը կատարուելուն պէս , կծիկը կը գնես այս անիծուած երբէն եւ կ'երթաս էջ-

միածին , ռուսական հողին վրայ , ուր մահմետականութենէ հրաժարելով մեր Եկեղեցոյ գիրկը կը վերադառնաս :

— Այո , այլ ի՞նչպէս կ'ընամ ուրանալ Գրիտոսը , ես , հայ եկեղեցոյ ջրհանկիր : »

Թուրքերը որոշած էին յանցաւորը կախել Սէրասքէր-Գարաուսի հրապարակին այն հսկայ թթենիէն որ դարերէ ի վեր կախաղանի տեղ կը ծառայէր եւ որ' իր բունին շուրջը 'չորցած տեղեւներէ աւելի մարդկային գլուխներու ինչալը տեսած է : Կիրակի օր մ'ընտրեցին , քրիստոնէից դէմ իրենց ատելութիւնն աւելի չեղեցու համար Գարա Օսմանի մայրը , ժամանակին լուր առնելով , կը հասնի իր մահմետական դաջուհիներուն հետ . գետնին վրայ գորգ մը կը փռեն , չարաշուք թթենիին դիմացը , եւ , ծալապատիկ նստած , կը սկսին ուրախ գլուարթ ճաչակել այն կաղամբաթթուն 'զոր պղինձէ ամանով մը բերած էին : Ամեն դասակարգէ Թուրքերու ահագին ամբոխ մը անհամբեր կը սպասէր այն կետավորին գալուն որ յանդգնած էր ձեռք վերցունել ճշմարիտ հաւատացեալի մը վրայ : Հին էր նաեւ Սամաթիայի հայ եկեղեցոյ ջրհանկիրներուն ազաւոր խումբը :

Վերջապէս կը բերին Օհան Բէիքը . Նիհարցած ու ծերացած կ'երեւի , այլ ոստիկաններուն միջեւ կը քալէ անվեհեր : Բանտապետը հարկ չ'է դատած կապկպել 'զայն , վստահ թէ ան շատ հպարտ էր փախչիլ փորձելու համար :

Հայը խուժանին վրայ կը պտցունէ իր նայուածքը : Կը ճանշնայ իր ընկերները , որոնք արցունքնին կը սրբէին իրենց բռնանցներով , կ'ուզէ վերջին անգամ ցոյց տալ անոնց թէ որքան կ'արհուրանէր մահը . Ինքնակամ կը բարձրանայ թթենիին տակ դրուած աթոռակին վրայ , վիզը կ'անցունէ շուանը եւ կից մը զարնելով կը տապալէ աթոռակը , գոչելէ յետոյ իր ստեղծարարական ձայնով .

Էրմեհիլի ֆիլիսոֆի , պապաւմ :

ՄԻՆԱՍ ԶԵՐԱԶ

(La France Littéraire, 15 յունիս 1905.)

